

Pražské jaro a občanská společnost

K | - | 2 | 3 | 1

Pražské jaro 1968 fakticky začalo uvolněním cenzury v posledním týdnu února 1968. Tento krok byl nejvýznamnější systémovou změnou, která měla klíčový vliv na obnovu občanské společnosti v Československu. Vedení KSČ již nadále nebylo s to ultimativně prosazovat svůj absolutní nárok rozhodovat o obsahu veřejně sdělovaných informací. V médiích byla fakticky zrušena „vedoucí úloha strany“. Média se v období Pražského jara stala jakousi opoziční silou, která suplovala politickou alternativu vůči komunistickému monopolu moci. Necenzurovaná média informovala takřka o všem, co před Pražským jarem spočívalo za cenzurní bariérou. V první řadě odkrývala zákulisí poučkových politických procesů. Několik měsíců se soustavně zabývala okolnostmi smrti Jana Masaryka nebo zánikem sociálnědemokratické strany. Aféra generála Jana Šejny, který uprchl do USA, zase dodala naléhavosti požadavkům na personální změny ve státních a komunistických aparátech. Součástí těchto změn se stala i abdikace prezidenta Antonína Novotného. Na Slovensku i v českých zemích byly zahájeny debaty o budoucím státoprávním uspořádání. Tisky se články volající po existenci opoziční strany a pluralitního politického systému. Veřejný prostor opanovaly rovněž úvahy, komentáře a polemiky o mezinárodních souvislostech Pražského jara. Vliv médií na občany byl tak silný, že už v březnu 1968 lze mluvit o existenci veřejného mínění.

Manifesty a poselství

Typickým fenoménem Pražského jara byly výrazné mediální kampaně. Daleko největší ohlas mezi nimi měl manifest *Dva tisíce slov*, který byl 27. června 1968 publikován současně ve čtyřech tiskovinách. Podobný účinek mělo také *Poselství občanů členům představenstva ÚV KSČ* vydané ve zvláštním čísle *Literárních listů* 26. července 1968 a podepsané během osmačtyřiceti hodin miliónem lidí.

1. Čelo průvodu Klubu angažovaných nestraníků, druhý zleva předseda Ludvík Rybáček a třetí zleva Rudolf Battěk (1. máj 1968, zdroj: ÚSD) 2. Známký s vyobrazením Antonínem Novotným se používaly řadu týdnů poté, kdy již rezignoval na prezidentský post. Všechny korespondenční listky byly adresovány přípravnému výboru K 231 (duben – květen 1968, zdroj: Archiv Národního muzea) 3. Člen přípravného výboru sociální demokracie Jaroslav Kohout (zdroj: ÚSD) 4. Tiskový tajemník přípravného výboru sociální demokracie Přemysl Janjry (zdroj: ÚSD) 5. Předseda pražského přípravného výboru sociální demokracie Petr Klášterský (zdroj: ÚSD) 6. Delegáti ustavující konference Federace lokomotivních čet (29. duben 1968, zdroj: ÚSD)

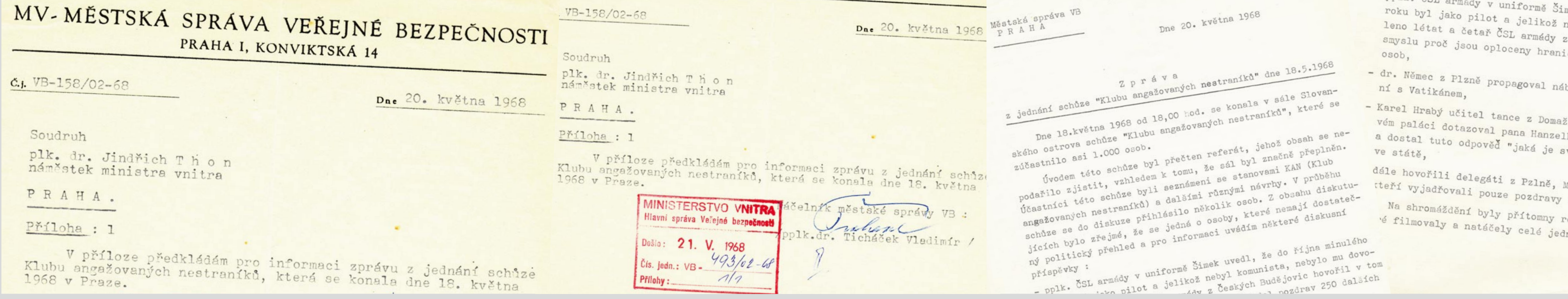
Osvobozená média přiváděla na stránky novin a časopisů a do éteru běžné občany, kteří nikdy předtím neměli možnost veřejně prezentovat své názory. Padala psychologická bariéra strachu, neboť po jejich projevech, byť velmi radikálních, nenásledovala represe. Přibývali lidé, kteří se zapojovali do veřejného dění nikoli jako diváci, nýbrž jako aktéři. Ze spanku se probudila naděje a posléze i víra v možnost něco vlastními silami změnit. Ruku v ruce s tím šla převládající víra v nové vedení KSČ, především v Alexandera Dubčeka. Ten se pro většinu lidí stal symbolem této nové víry, jednak zárukou toho, že státní moc už nadále nebude vůči obyvatelstvu používat násilí. Na jaře roku 1968 se ukázalo, že totalitní stát přes všechny formy represe neumrtvil přirozenou potřebu sdružování a povědomí o principech demokracie. Podle unikátního průzkumu veřejného mínění, který provedl Ústav pro výzkum veřejného mínění v květnu 1968, vykazovaly postoje a hodnoty českých a slovenských občanů parametry postojů a hodnot občanů evropských demokratických zemí. Výsledky ukázaly, že československá společnost je demokraticky stejně vyspělá jako v období První republiky. V odpovědích občané jasně preferovali tradiční parlamentní demokracii, v níž by byly garantovány občanská práva a svobody. Výzkum identifikoval běžné rozdělení občanstva na demokraty a nedemokraty, které je obvyklé v demokratických zemích. Dynamický vývoj Pražského jara s sebou celkem přirozeně přinesl různé představy a cíle, k nimž by „obrodný proces“ měl dojít. Různé představy měly odlišné sociální skupiny, rozmanité pracovní kolektivy, funkcionáři četných organizací, orgány státu a komunistické strany, mládež i senioři, Češi, Slováci a příslušníci národnostních menšin. Z této koláže odlišných, dlouho potlačovaných zájmů, se rodily požadavky adresované mocenskému centru. Drtivě převládaly mzdové a sociální požadavky – více než dvě třetiny obyvatelstva doufaly ve zvýšení životní úrovně. Dále občané požadovali svobodný náboženský život, demokratizaci KSČ, změnu v postavení odborů a všech organizací Národní fronty, proměny v řízení kulturní oblasti, změnu státoprávního uspořádání, rozšíření práv národnostních menšin, samostatnost nekomunistických stran, samosprávný charakter národních výborů, rehabilitaci politických vězňů, urychlení ekonomické reformy atd. Od formulace požadavků v rezolucích už byla jen krátká cesta k jejich uskutečňování vlastní silou. Občané využili prostor, který Pražské jaro otevřelo, a zapojili se do „obrodného procesu“ aktivně v nejrůznějších subjektech občanské společnosti. Rozmanitost požadavků, plánů, tužeb a nadějí plodila rozmanitost forem, v nichž občanská společnost oživala. Prudký rozvoj občanských aktivit zasáhl celý systém Národní fronty, včetně nekomunistických politických stran (Československá strana lidová a Československá strana socialistická) nebo odborů. Významnou aktivitu vyvíjely na jaře 1968 církev i židovská obec. Ty požadovaly rehabilitaci a právo na svobodný náboženský život.

Oldřich Černík ministru vnitra Josefu Pavlovi (10. květen 1968)
Na základě četných informací, které jsem obdržel, začíná v mnoha místech živelné zakládání různých spolků, které mají mnohdy neurčitý program a nejasné záměry. Žádám tě proto, abys bezodkladně provedl přes příslušné národní výbory a správy ministerstva vnitra situační průzkum a okamžitě mě o výsledku informoval. Dále je třeba, abys zvažil možnosti účelného postupu pro období, než bude schválen nový spočívací zákon tak, aby se v tomto mezidobí nevytvořila situace, kterou by bylo velmi obtížné po vydání zákona řešit. O navržených řešeních mě neprodleně informuj.
(Zdroj: Národní archiv)

Nové politické a společenské organizace

Od března 1968 se začaly formovat první zárodky zcela nových politických a společenských organizací, vznikajících již mimo Národní frontu. Kromě K 231 to byl především Klub angažovaných nestraníků (KAN), Přípravný výbor pro obnovu sociální demokracie, Federace lokomotivních čet, Dilo koncilové obnovy nebo Společnost pro lidská práva. Zcela zvláštní kategorií pak tvořily sociální akce a programy Pražského jara, jako byly například veřejné sbírky na Fond republiky a zlatý poklad nebo projekt SOS dětské vesničky.

Zpráva Městské správy VB Praha o shromáždění Klubu angažovaných nestraníků 18. května 1968 na Žofíně, kde také vystoupil předseda přípravného výboru K 231 Karel Nigrin (20. květen 1968, Zdroj: ABS)

Prohlášení K 231 (4. červen 1968)

Neptali jsme se jeden druhého za mřížemi a dráty, ke které straně snad patřil venku, posuzovali jsme se podle jiných, náročnějších měřítek, na svobodě máme desítky naléhavějších povinností a zájmů, než se navzájem vyptávat na názorové odstíny. Spojuje nás včerejší úděl a denní úkoly, nehodláme z našeho různorodého společenství zakládat politickou stranu a vytvořit tak paradox-stranu, sestavenou výběrem udavačů, policie a soudů.
(Zdroj: Archiv Národního muzea)

